

VICTOR CIRIMPEI
Institutul de Filologie
(Chișinău)

ARGUMENTE ANTI „Î” DIN „A” ȘI „SUNT”

... e o totală lipsă de logică să complici azi considerabil ortografia, fără a avea un câștig de principiu (*â* va apărea [...] nu numai în locul lui *a* latin, ci și în locul altor vocale – *e, o, u, i* – latinești și de multe alte origini).

... să scrii acum în unele cazuri cu *î* și în alte cazuri cu *a*, este o chestiune care îi va pune în încurcătură pe foarte mulți.

Ne îndurerează acest lucru...

Silviu BEREJAN,
Iași, 7-8 noiembrie 1991

Se împlinesc degrabă 20 de ani, de la 17 februarie 1993, când Academia Română, în loc să adauge alfabetului românesc încă o literă, pe *î*, foarte necesară ortografiei, a decretat folosirea a două litere pentru același sunet (*â* și *î* pentru [î]), mai îndepărtându-l din limbă pe străvechiul cuvânt „sînt” de dragul cultismului de rară folosință „sunt”.

Dintru început, vizavi de impactul ce l-am avut din cauza lipsei lui *î*.

O ediție academică, *Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”* (București, tomul 19, 2008, p. 187–194), îmi publică un articol, „redactîndu-mi” în acesta cuvîntul **uiguri** prin **unguri** (p. 187) și **uigurii** – prin **ungurii** (p. 188), deși eu tratez acolo realități etno-folclorice ale uigurilor (etnie mongoloidă locuind în China, Afghanistan, Turkmenistan și în alte regiuni asiatice), și nu pe ale unguirilor (de neam fino-ugric, vecinii de nord ai României); e vorba de popoare foarte diferite, grav nedreptățite prin această „redactare” din paginile numitei publicații, cu majuscule „de-o șchioapă” în susul copertei: ACADEMIA ROMÂNĂ. Atît uigurii, cît și unguirii sînt în drept să ceară socoteală pentru aceasta Academiei Române (care, între noi vorbind, nu-și permite readucerea în alfabet a literei *î*, foarte frecventă în română, inclusiv la scrierea și pronunțarea corectă a cuvîntului redat aproximativ și confuz: **uigur**; deci, dacă ar fi fost scris cel puțin *uiguri* și *uigurii*, nu aș fi fost „redactat” prin *unguri* și *ungurii*).

Dar noțiuni diferite, ca *haină* și *haină*, scrise în același fel – cum le va înțelege cititorul, neavîndu-l una pe *i* mic/scurt?

Dar pentru diferitele ca sens *băița* și *băița*, una, cu *i* plin fiind hipocoristic al „băii”, alta, cu *i* mic/scurt – un alintător al „badelui”; scrise identic, ce vom înțelege?

Scriem, din păcate, în același fel, cu același *i* *boi* și *boi* (statură, pluralul subst. „bou” și verb la infinitiv); *însuși* și *însuși* (pronume și verb), *orbi* și *orbi* (adjectiv, plural de subst. și verb), *vier* (îngrijitor al viei) și *vier* (porc necastrat); *Iov* și *Iov*, *Ion* și *Ion*; în

finalurile numelor *Berciu* și *Berciu*, *Cibotariu* și *Cibotariu*, *Trăistariu* și *Trăistariu* etc., etc. Dar numele, scris *Prini* (inclusiv director de editură, Chișinău), cum îl vom percepe, cu *i* plin sau cu *i* mic/scurt?

În prezent, rezolvarea e să umblăm cu dibuitul și ghicitul, cu aflarea contextului (pe care nu întotdeauna îl avem). Nu e mai simplu, pentru toate cazurile citate și multe altele asemenea, afară de *i* plin, să avem în alfabet și litera *ĩ* cu valori de *i* scurt/mic și *i* iotacizat, așa cum l-au promovat lingviștii August Scriban, Edouard Bourciez, Alexandru Graur, Emil Petrovici?! Mai ales că în era computerelor acest semn grafic nu necesită mari cheltuieli.

Cu marca ACADEMIA ROMÂNĂ este girată, pe 17 februarie 1993, noua reformare a ortografiei limbii române, cu toate că numeroși cărturari și în primul rând lingviști cu reputație s-au pronunțat împotriva acestei reforme (lingviștii înaltului for academic **nu** au votat *pentru*). După această rușinoasă votare, se insistă pe diferite căi implementarea schimbărilor ortografice votate.

Celor care caută cu orice preț aplicarea noilor norme ortografice, neacceptate de lingviști, le vom aminti câteva dintre aceste opinii, rezonabile, corecte, științifice – să mai mediteze, „de șapte ori”, asupra lor, apoi să se decidă.

Reamintim că înainte de 17 februarie 1993, un forum de 23 de lingviști din Iași, București, Chișinău, Cernăuți, s-a întrunit în cadrul „Zilelor academice ieșene” (pe 7 și 8 noiembrie 1991) la o dezbatere, cu referate, comunicări, luări de cuvânt, privind calitatea și destinul normelor ortografice de la 1880, 1904, 1932 și 1953 în fața noului proiect de „îndreptări” ale ortografiei limbii române; iar după 17 febr. 1993 protestele științifice la temă au continuat și continuă, în țară și străinătate (amintim de un colocviu internațional din Germania, la Tutzing/München, 30 martie – 2 aprilie 1993, cu 47 de participanți, contestînt necesitatea modificărilor din febr. 1993 a ortografiei limbii române), o formă de protest fiind și prezentul articol.

Așadar:

Ion Coteanu, prof. dr., membru al Academiei Române (Institutul de Lingvistică din București; 7 noiembrie 1991): „Aș vrea [...] să pun o întrebare de o simplitate zdrobitoare: cine îmi demonstrează că există în română două sunete diferite pentru care să fie necesare două litere, *î* pentru unul și *â* pentru altul? Nu cred că poate răspunde cineva.

După părerea mea, actuala ortografie [de la 1953] este cea mai bună din câte am avut pînă acum; acesta este adevărul!”¹.

Înainte de adoptarea hotărîrii din evocatul 17 februarie 1993, **Alf Lombard**, savant suedez, lingvist, membru al Academiei Române, scria: „Se discută mult, în aceste zile, despre o eventuală reformă a ortografiei limbii române, care ar consta în reintroducerea literei *â* în multe cazuri în care, după regulile în vigoare astăzi, se scrie *î*. [...] Academia Română a dorit să cunoască și părerea unui observator din străinătate. Mi-a făcut onoarea să mă roage să mă pronunț asupra chestiunii respective. [...] Astfel,] hotărîrea din 16 septembrie 1953 [reformă ortografică instituind scrierea generalizată cu *î* – **n. n.** ...] a marcat victoria totală a „școlii” fonetice. [...] Reexaminată în 1965,] hotărîrea [...] îmi pare bine făcută și acceptabilă și astăzi, nu merită, cred, să fie schimbată. [Iar *sunt* a fost introdus] în limba cultă de școala latinistă din secolul XIX [...]. Formele românești

¹ *Ortografia limbii române. Trecut, prezent, viitor*, Iași, Institutul European, 1992, p.73-74.

sunt-em-eți, cu *u*, din limba generală (standard) [...] au un caracter artificial, [...] nu reprezintă o tradiție, o moștenire, un patrimoniu”¹.

Un alt membru de onoare al Academiei Române, lingvistul **Eugen Coșeriu** (Germania), la puține zile după decizia din 17 februarie 1993 (pe 2 aprilie), la colocviul internațional, semnalat mai sus, a subliniat „gravitatea implicațiilor pe care le pot avea «îmbunătățirile» adoptate [...] de Academie pentru încetățenirea și progresele scrierii cu alfabetul latin în teritoriile din afara granițelor țării. [...] schimbările propuse în domeniul ortografiei [...] ar putea îngreua [...] învățarea limbii noastre la universitățile din străinătate. Prof. Coșeriu a ținut să amintească faptul că D-sa a scris tot timpul cu *î* (din *i*), chiar cuvântul *român* [...]”².

În ceea ce privește neliniștea savantului pentru scrierea „în teritoriile din afara granițelor țării”, aceasta ne reamintește poziția scriitorului clasic **Vasile Alecsandri**, care era „adeptul unei ortografii simple, fonetice, iar nu etimologice, «pe care să o poată învăța și deprinde atât românii, cât și străinii», să prezinte «un mecanism inteligent pentru scrierea unei limbi, iar nu o știință adâncă, încâlcită, nesuferită» [...]”³.

Lingvistul **Alexandru Graur**, preocupat și de probleme de ortografie, scria: „din toate felurile actuale de *i*, putem să facem numai două categorii: *i* care formează silabă și *i* care nu formează silabă. [...] Pentru cel de al doilea ne trebuie un semn aparte, și anume putem adopta unul care nu este chiar nou în scrierea noastră, anume *i* scurt (*î*)”⁴.

În ceea ce privește forma *sunt* Al. Graur consemnează: „Pentru prima oară, în vara anului 1927, am auzit pe cineva pronunțând *sunt* [...]. De atunci această pronunțare s-a răspândit mult, dar nu s-a generalizat, iar reforma din 1953 a adus la loc pe *sînt*, care corespunde tradiției milenare”⁵. Conform datelor dialectologice, în vobirea populară predomină pronunțiile *sînt*, *sîntem*, *sînteți*, dar în mici spații (vreo 20 %) *sînt*-ul e în paralel cu *sunt*-ul⁶.

Folcloristul și lingvistul **Alexandru Lambrior** s-a opus „total scrierii *sunt*, [afirmînd că] «cei ce-și fac un titlu de învățați scriind *sunt*, *suntem*, *sunteți* se înșală [nedorind să] scrie vocala ce o rostește un norod întreg»”⁷.

Referitor la *sînt/sunt* și valoarea normelor ortografice elaborate în 1953 și-a expus opinia, clar și tranșant (pe 7 noiembrie 1991), cercet. dr. **Ion A. Florea** (Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași): „Provenind din conjunctivul latin *sint*, ajuns prin evoluție fonetică normală la *sînt*, această formă se justifică istoric (etimologic) și are o vechime egală cu a scrisului românesc. Chiar și atunci cînd latinistii au introdus grafia *sînt* sau *sunt*, ei știau că se rostește [sînt], lucru valabil și pentru scriitorii care scriau *sunt*. [...] M. Eminescu: «De-aceea zilele îmi sunt/ Pustii, ca niște stepe/ Dar nopțile-s de-un farmec sfânt/ ce nu-l

¹ Alf Lombard, *Despre folosirea literelor â și î* // „Limba română” (București), 1992, nr. 10 (octombrie), p. 531, 534, 536, 539.

² Stelian Dumistrăcel, *Lupta în jurul literei â și demnitatea Academiei Române. Imperativele integrării culturale a tuturor românilor*, Iași, 1993, p. 81-82.

³ Apud Ion Nuță, *Contribuția „Junimii” la impunerea principiului fonetic în ortografia românească // Ortografia limbii ...*, p. 31-32.

⁴ Al. Graur, *Mic tratat de ortografie*, București, Editura Științifică, 1974, p. 135.

⁵ Ibidem, p. 117.

⁶ Vezi Stelian Dumistrăcel, Op. cit., p. 92.

⁷ Ion Nuță, Op. cit., p. 37.

mai pot pricepe»¹. [...] Coșbuc, Vlahuță, Șt. O. Iosif, Barbu Delavrancea, M. Sadoveanu, I. A. Basarabescu, Emil Gîrleanu, Liviu Rebreanu, Eugen Lovinescu, Al. Lambrior, B. P. Hasdeu, Ovid Densuseanu, H. Tiktin, Nicolae Iorga [...] au scris doar *sînt*, tot așa cum se găsește și în rostirea populară, cum probează prestigioasele culegeri [...]. Folosirea ambelor variante grafice, la o formă verbală care este atât de frecventă, este o anomalie într-o ortografie. [...] Momentul 1953 a însemnat, în esență, simplificarea și precizarea pe baze științifice a normelor ortografice propuse și argumentate de filologi².

Romanistul **Eugen Lozovan** în 1954, după o evaluare comparativă a ortografiilor limbilor romanice, conchidea că ortografia limbii române de la 1953 este: „una din cele mai raționale ortografii ale unei limbi romanice”³.

Mioara Avram, cercet. dr. (Institutul de Lingvistică din București; 8 noiembrie 1991) amintește că: „Societatea Profesorilor de Limba Română din București [...] a publicat în [...] 1940 lucrarea *Ortoepie și ortografie românească* [...]. Acest proiect este ferm, [...] categoric pentru generalizarea scrierii cu *î*, chiar și în cuvîntul *român*. Deci soluția 1953 a fost din 1940”⁴; nu e una comunistă, cum se incriminează.

N. A. Ursu, cercet. dr. (Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași): „ortografia actuală [de la 1953 ...] este foarte bună și [...] nu trebuie schimbată. [...] nu este necesar să se schimbe ortografia, pentru că ea este rezultatul unor dezbateri științifice, nu efectul unei hotărîri arbitrare a guvernului [...] Au fost dezbateri îndelungate, și la Academie, și în presă, în diverse reviste, și în Uniunea Scriitorilor, iar acestea s-au soldat cu ortografia stabilită în anul 1953, care nu are nimic politic în ea, [...] nimic comunist, cum insinuează unii”⁵.

Ștefan Giosu, prof. dr. (Facultatea de Litere a Universității „Al. I. Cuza”): „Trebuie [...] anulat orice act s-a dat pînă acum, fie el și provizoriu, privind revenirea la ortografia din 1932 [cu *î* din *a* și *sunt* – *n. n.*], și să continuăm cu ortografia pe care o avem din 1953 încoace”⁶.

Vasile Arvinte, prof. dr. (Facultatea de Litere a Universității „Al. I. Cuza”): „Să scriem [...] cu varianta din 1953, [...] pentru că alta mai bună nu avem”⁷.

Magdalena Vulpe, cercet. dr. (Institutul de Fonetice și Dialectologie „Al. Rosetti”, București): „Toți cei de aici [23 de specialiști care discutăm noul proiect academic de reformare a ortografiei – *n. n.*] sîntem de acord că e vorba de o absurditate din punct de vedere științific”⁸.

¹ Preocupat de traducerea unei *Gramatici sanscrite*, Eminescu a folosit în manuscrisul traducerii nu numai *sunt*, dar și *sînt*, scris *sănt*: „Mai sănt ..., Următoarele sănt ..., sănt nasale ..., neasămênate sănt ..., dacă sănt ...” (*Gramatica sanscrită în versiunea lui Mihai Eminescu, după „Kritische Grammatik der Sanskrita – Sprache in Künzener Fassung” de Franz Bopp*, Tirgoviște, Editura Bibliotheca, 2004, p. 8, 9, 18, 24, 39).

² *Ortografia limbii ...*, p. 59-60, 63.

³ Stelian Dumistrăcel, Op. cit., p 41.

⁴ *Ortografia limbii ...*, p. 101-102.

⁵ Ibidem, p.67-68.

⁶ Ibidem, p. 71.

⁷ Ibidem, p 70.

⁸ Ibidem, p 72.

Puțin înainte de hotărîrea Academiei Române (din febr. 1993) despre întoarcerea la *â* și *sunt*, lingvistul **Stelian Dumistrăcel** reușește să publice un studiu-carte, elaborat în 1992, privind această reformă ortografică în raport cu demnitatea Academiei în fața tuturor cunoscătorilor de română, din țară și din afara ei; de unde cităm: „un nor negru, pornit de la București [nu dinspre Moscova, de unde ne tot venea „lucoarea” ideilor „geniale” – *n. n.*], tinde să oprească cristalizarea speranțelor învățămîntului și culturii din partea de țară de dincolo de Prut și de Nistru!”¹. Întunecatul nor înfățișează „propunerile conducerii Academiei Române, din 31 ianuarie 1991, privind «corectarea» unor norme ortografice ale limbii române, în discuție fiind aduse revenirea la scrierea, în anumite contexte (grafice), a literei *â*, readaptarea grafiei *s* pentru *z* «în diferite condiții» și revenirea la grafia *sunt* (*suntem, sunteți*), în loc de *sînt* (*sîntem, sînteți*) [...]».

Față de un asemenea proiect, cel puțin hazardat, a cărui lipsă de teme și inoportunitate au fost subliniate de profesori și de lingviști [...] în lunile februarie-martie 1991 [...] Considerăm neîntemeiată însăși opțiunea pentru revenirea la regulile de scriere diferită a fonemului [î], conform principiilor formulate încă de Sextil Pușcariu, aceste reguli fiind de fapt o reminiscență anacronică a sistemelor ortografice etimologice din a doua jumătate a secolului trecut [al XIX-lea].

[...] dacă extinderea sferei de aplicare în scris a lui *â* din *a* va «lumina și va menține latinitatea noastră» (G. Murnu) în cuvinte ca *lână, câine, pâine* ș. a., o va întuneca în cuvintele *râu, a râde, râpă, sân* etc. și va provoca, fără îndoială, serioase confuzii la scrierea derivatelor și a formelor gramaticale ale aceluiași cuvînt, care e mai firesc să urmeze modelul cuvîntului de bază (deci a *hotărî* – *hotărîre, hotărîtor, hotărînd, hotărîsem, hotărîși* etc., nu *hotărâre, hotărâtor, hotărând, hotărâsem, hotărâși* etc.)².

Încă un detaliu: bune-rele, pînă la urmă – cine ar trebui să accepte-voteze normele de scriere, citire și pronunție ale unei limbi, a românei?

Fără a-i întreba cineva, în zilele de 7 și 8 noiembrie 1991, au răspuns la această întrebare oameni de știință din București, Chișinău, Iași (observați, respectăm ordinea alfabetică).

Teodor Cotelnic (Institutul de Lingvistică, Chișinău): „nu poate fi vorba de acceptarea acestor amendamente ortografice promovate de Academia Română. E [...] o tragedie [...] pentru cultura națională, cînd specialiștii din alte domenii se consideră șefii noștri, diriguitorii noștri. [...] rugămintea noastră, adresată diriguitorilor Academiei Române, este să lăsăm normele ortografice [de la 1953] așa cum sînt”³.

Stelian Dumistrăcel (Institutul de Filologie Română „A. Philippide”): „[Reacționăm] la un eveniment care, în mod paradoxal, s-a produs în afara mediului profesional al lingviștilor”⁴.

Dumitru Irimia (Facultatea de Litere a Universității „Al. I. Cuza”): „Problema ortografiei, problemele limbii, ale raportului dintre limbă, ortografie, cultură sînt înainte de toate problemele filologilor. Și dacă [...] filologii, vor ajunge [...] pe bază de argumente bine cîntărite [...] la anumite concluzii, oricare ar fi acestea, plenul Academiei ar trebui să se supună și să impună aceste concluzii.

¹ Stelian Dumistrăcel, Op. cit., p. 7.

² Ibidem, p. 7, 9-10.

³ *Ortografia limbii ...*, p. 95, 97.

⁴ Ibidem, p. 106.

Dar [...] eu cred că nu avem motive reale, nici științifice, nici raționale, nici sentimentale, nici de orice altă natură să schimbăm reglementările în vigoare [de la 1953] în această problemă”¹.

Dan Mănuță (Institutul de Filologie Română „A. Philippide”): „Aș întreba și eu: nu este obligată conducerea Academiei de a da dreptul de a decide într-o chestiune specifică specialiștilor din cadrul Academiei? În această comisie [academică de limbă] figurează domnul academician Coteanu, dar unde sînt doamna Mioara Avram, doamna Magdalena Vulpe, [...] specialiștii din Iași, din Cluj, din Timișoara, din București?”².

Nicolae Mățaș (Ministerul Științei și Învățămîntului din Republica Moldova): „unii încearcă să impună acum o reformă ortografică, fără să consulte specialiștii, iar cînd aceștia intervin [...], nu li se iau în considerație argumentele pur științifice”³.

Ioan Oprea (Institutul de Filologie Română „A. Philippide”): „Intervențiile în vederea îmbunătățirii ortografiei nu pot fi făcute decît de specialiștii care sînt în deplină cunoștință de cauză. Altcineva, oricîte intenții bune ar avea, poate greși foarte grav”⁴.

Radu Voinea (membru al Academiei Române): „astăzi, după Revoluția din 1989, ar trebui să fie lăsați specialiștii să-și spună părerea [...]. Dacă vor hotărî scrierea unor cuvinte cu *â* sau cu *î*, asta e o treabă a specialiștilor.

[...] La o [...] ședință a Prezidiului, mai recent, mi s-a prezentat [...] o hotărîre [...] a unui colectiv, destul de restrîns, din care făcea parte un singur filolog, restul erau istorici, medici și alți specialiști, care hotărîseră în unanimitate cu privire la scrierea cu *î* și *â*. Pînă la urmă Prezidiul și-a însușit această hotărîre. Academicianul Coteanu a fost contra. Eu [...], specialist în mecanica solidului – *n. n.*] n-am putut decît să mă abțin [...]. A vota un adevăr științific este [...] o absurditate. Adevărurile științifice nu se pot pune la vot. [...] Vă promit că mă voi opune să se pună la vot în adunarea generală problema ortografiei, considerînd că această problemă este o problemă științifică”⁵.

După 17 febr. 1993 distinsa cercetătoare **Mioara Avram**, responsabilă a conceptului *Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* din 1982 (în baza normelor ortografice din 1953), cel mai bun pînă acum dicționar de acest gen, nu conține condamnarea hotărîrii absurde, cu girul Academiei Române, din februarie 1993, a ortografiei limbii tuturor românilor:

1) „Deși [...] Academia Română a hotărît, în februarie 1993, modificarea unor reguli, referitoare în speță la scrierea vocalei [î] și la trei forme ale verbului *a fi* (sînt, sîntem, sînteți), precizez că lucrarea mea [*Ortografie pentru toți – n. n.*] nu se aliniază la modificările menționate. Explicația principală a acestui fapt este dezacordul meu – și al majorității specialiștilor români și străini – cu modificările în cauză, dezacord pe care l-am exprimat consecvent, în mai multe rînduri [...]”⁶.

¹ Ibidem, p 66-67.

² Ibidem, p 114.

³ Ibidem, p. 90.

⁴ Ibidem, p. 81.

⁵ Ibidem, p. 117-118.

⁶ Mioara Avram, *Ortografie pentru toți (30 de dificultăți)*, Ediția a doua, Chișinău, Litera, 1997, p. 3.

2) „La 17 februarie 1993 Academia Română a hotărât în mod arbitrar această extindere [a lui *â* în interiorul cuvintelor]”¹.

3) „Revenirea la *â* în interiorul tuturor cuvintelor este nejustificată, reprezentând o complicație gratuită, din moment ce se recunoaște existența unei singure vocale [*î*]”².

4) „**generalizarea** scrierii cu *î* a însemnat un progres important al aplicării principiului fonetic de corespondență între o literă și un sunet”³.

5) Ilustra lingvistă detestă „modul inadmisibil în care s-au luat decizii de normare lingvistică fără a se ține seama de opoziția lingviștilor, cât și manipularea demagogică a opiniei publice”⁴.

6) „Viitorul ortografiei și ortoepiei românești depinde [...] de filologi. Și nu ca simpli executanți docili ai deciziilor luate de alții!”⁵ (Cu mare părere de rău, tocmai acești executanți docili, dintre filologi, sînt implementatorii ardenți ai normelor din 17 febr. 1993.)

7) Cu sufletul îndurerat în fața prăpastiei deschise pentru cultura națională a românilor (sentiment propriu și lingvistului basarabean Silviu Berejan <vezi epigraful acestui articol⁶>), Mioara Avram își caligrafiază crezul: „sînt încredințată că [editînd cartea *Ortografie pentru toți – n. n.*] nu fac un deserviciu, ci un serviciu culturii naționale”⁷.

O parte a personalităților științifice, care au protestat cu argumente imbatabile în fața bizarei decizii de reformare a ortografiei limbii române din 17 februarie 1993, personalități citate-evocate în acest articol, nu mai sînt printre cei vii, inclusiv nepomenitul în rîndurile anterioare, înflăcărat vorbitor la Televiziunea Română, lingvistul George Pruteanu... Au rămas mai în voia lor semănătorii netrebnicului *î* din *a* și a țuguiatului *sunt*.

¹ Ibidem, p. 98-99.

² Mioara Avram, *Probleme actuale ale ortografiei românești* // „Limba română” (Chișinău), 1994, nr. 3, p. 48.

³ Mioara Avram, *Ortografie pentru toți* ..., p. 100.

⁴ Ibidem, p. 3.

⁵ Mioara Avram, *Probleme actuale* ..., p. 53.

⁶ Extras din *Ortografia limbii* ..., p. 75 și 83.

⁷ Mioara Avram. *Ortografie pentru toți* d. 4.